

Mehmet Sümer

Büyük Saat'in Vuruşu

Turgut Uyar Şiirinde
Anlatısallık

HECE

Mehmet Sümer: 1984 yılında Adıyaman, Besni'de doğdu. Ortaöğrenimini Adıyaman'da tamamladı. 2007 yılında Marmara Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği bölümünden mezun oldu. 2010 yılında aynı üniversitede yüksek lisansını tamamladı. University of Arizona'da araştırmalarda bulundu. 2006'dan beri *Mühür*, *Hece*, *Türk Edebiyatı*, *Varlık*, *Özgür Edebiyat* gibi çeşitli dergilerde şiirlerini ve yazılarını yayımladı. *Göz Gürültüsü* (Hece Yayınları, 2014) adlı bir şiir kitabı var. Hâlen Marmara Üniversitesi'nde araştırma görevlisi.

BÜYÜK SAAT'İN VURUŞU

Turgut Uyar Şiirinde Anlatısallık

Mehmet SÜMER

HECE YAYINLARI

Hece Yayınları: 352
İnceleme

Birinci Basım: Haziran 2015
©Hece Yayınları

Kapak Tasarımı: SARAKUSTA
www.sarakusta.com.tr
Teknik Hazırlık: Bülent GÜLER

Baskı: Dumat Ofset
T: (0312) 278 82 00

ISBN: 978-605-9954-79-2

HECE Basın Yayın Reklamcılık San. Tic. Ltd. Şti.
Konur Sokak Nu: 39/1-2 Kızılay-Çankaya/Ankara
Yazışma: P.K. 79 Yenışehir/Ankara
T: (0 312) 419 69 13 F: (0 312) 419 69 14
e-posta: hece@hece.com.tr
www.hece.com.tr

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ /	9
GİRİŞ: DÖNEMEÇTEKİ ŞİİR VE DÖNEMEÇTEKİ ŞAİR /	13
1. BÖLÜM: ŞİİR VE ANLATI /	25
1.1. Türlerin Kesişim Noktasında Anlatımcı Şiir /	25
1.2. Tahkiye Geleneği ve Değişen Şiir Karşısındaki Durumu /	37
1.3. Bir “Anlatımcı Şiir” Tanımına Doğru /	52
1.4. Anlatı Olarak Şiir /	63
1.5. Modernist Şiirde Anlatısallığın Yeri /	70
2. BÖLÜM: TURGUT UYAR ŞİİRİNDE ANLATISALLIK /	83
2.1. İkinci Yeni Şiirinde Anlam ve Anlatısallık Sorunu /	83
2.2. Turgut Uyar’a Göre Şiirde Anlam ve Anlatısallık /	99
2.3. İmgesel Gerçekçilik: Şairin Tanık Hâli /	115
2.4. Arz-ı Hal’den Dünyanın En Güzel Arabistanı’na Anlatısallık /	126
2.5. Yeniden Şekillendirilen İnsan Soyunun Öyküsü: Akçaburgazlı Yekta ile Gülbeyaz /	137
2.6. İçgüdüsel Bir Adam Olarak Yekta’nın Farklı Yaşam Kesitleri /	159
2.7. Anlatımcı Şiirden Dramatik Şiire: Modern Hayat İçinde Parçalanmış Kişilik /	182
EPILOG: BİLDİKLERİMİZİN ÖTESİ /	195
KAYNAKLAR /	205

“Basit bir örnek olarak bir saatin vuruşunu alalım. Ne *söylediğini* sorarız: ve *tik-tak* dediğinde hemfikir oluruz. Bu kurmacayla onu insanlaştırırız, ona dilimizi konuştururuz. Elbette iki ses arasında kurmaca bir ayrım koyan biziz: *tik* fiziksel bir başlangıç sözümüzdür, *tak* ise bir son sözümüz. Onların birbirinden farklı olduklarını söyleriz. Onları birbirinden ayıran özel bir tür ara yerdur. (...) Saatin *tik-tak*’ını ben, olay örgüsü dediğimiz, zamanı insanlaştırarak ona form veren düzenlemeye bir model olarak görüyorum.”

Frank Kermode

*The Sense of An Ending:
Studies in the Theory of Fiction*

ÖN SÖZ

Türkiye’de estetik veya akademik düzeyde şiirle ilgilenen çevrelerde, şiir ve anlatısallık konusunda yaygın bir kafa karışıklığı var. Bu kafa karışıklığının bir kısmı şiire ve şiir diline ilişkin birtakım yanlış veya eksik yargılardan kaynaklanıyorsa da diğer bir kısmı bu sorunla ilgili var olan kavramsal kaostan kaynaklanmaktadır. Konuyla ilgili çoğu zaman aralarında bir fark gözetilmeden kullanılan öyküleme, tahkiye, anlatımcılık, anlatısallık, şiir hikâye, öykü şiir, anlatımcı şiir, anlatı şiir vs. gibi pek çok kavramın bu kafa karışıklığına bir biçimde katkıda bulunduğu açıktır. Elinizdeki kitapta, belirli bir tutarlılık sağlamak adına “anlatısallık” ve “anlatımcı şiir” kavramlarını tercih ettiysem de bu kavramsal kaosun aslında meselenin özüne ilişkin olmadığını düşünerek konuyu daha üst bir planda tartışmaya çalıştım. Kafa karışıklığının diğer ve asıl nedeni ise okudukları modern(ist) şiir örneklerinin aslında anlatısallıktan hiç de uzak olmamasına rağmen çoğu kişinin modernist bir şiirde anlatısallık olamayacağı

yönünde yaygın bir görüşü paylaşmalarındır. Nitekim bu görüş, ilkin bir okur olarak, sonradan akademik çalışma alanım içerisinde daima yakından ilgi duyduğum şiir çalışmalarında, benim de bir müddet etkisi altında bulunduğum güçlü bir görüştü. Bu görüşe göre, şiirin anlatısallıktan uzak, saf ve steril bir dil olarak kurulması gerekir. Fakat her konuda olduğu gibi bu konuda da şiire bir sınır çizmeye kalkışmanın, ona bir kural ve yöntem getirmenin yararsızlığını çok geçmeden fark ettim. Kuşkusuz bunu estetik olarak savunan birileri olabilir ve biz bunu yargılama hakkına sahip değiliz ama bilimsel olarak bu görüşün aydınlatılması da şiirle bilimsel düzeyde ilgilenenlerin borcuydu. Bu çalışmanın esas itici gücü bu olmuştur.

Turgut Uyar şiirindeki anlatısallığa odaklanan elinizdeki kitap, 2010 yılında Marmara Üniversitesinde savunduğum yüksek lisans tezimin süreç içerisinde düzeltilmiş ve yer yer yeniden yazılmış hâlidir. Bu konuyu çalışma fikri, ilk olarak bende şiirlerinde anlatı öğelerine sıkça yer veren bir şairle söyleşi yaparken uyandı. O söyleşide kendisine modernist şiirin anlatısallığa mesafeli olduğunu fakat kendisinin şiirlerinde neden bu kadar anlatı öğesine yer verdiğini sorduğumda, aslında bu anlayışın Türkiye’de yaygınlaşmış yanlış bir görüş olduğunu çünkü modernizmin kurucu isimlerinden Eliot ve Pound gibi şairlerin hiç de şiirlerinde anlatısallıktan sakınmadıklarını söylemişti. İşte bu konuyu çalışma fikri bende tam olarak o esnada ortaya çıktı. Sonraki süreçte bunu en iyi tartışabileceğim örnek olduğu için Turgut Uyar’ı seçtim.

Turgut Uyar, hem modernist hem de son derece anlatısal bir şair olarak şiir ve anlatısallıkla ilgili bir tartışmanın dışında bırakılamayacak kadar ilgi çekici bir kişiliktir. Çok kolay anlaşılmayan ve hiçbir bakımdan popüler bir şiir yazmadığı hâlde, son yıllarda şiir çevrelerinde son derece ilgi çekmekte ve çok okunmaktadır. Çeşitli dergilerde, hemen hemen her ay hakkında çıkan bir yazıyla veya bir biçimde ona göndermede bulunan

bir şiirle karşılaşmak mümkündür. Toplu şiirleri üst üste bas-kılar yapmaktadır. Fakat bütün bu ilgiye rağmen kendi yazı-larının ve başka bazı yazarların yazdıklarının derlenmesinden oluşan bir iki kitabı saymazsak hakkında eleştirel çalışma sayısı çok azdır. Belki de biraz gizemli, biraz sahici bulunduğu için bu kadar ilgi çeken bu şair, kendisini kolay kolay eleştirmenin ağına düşürmemektedir.

Kuşkusuz her çalışmanın birtakım sınırlılıkları vardır. Bu çalışmada konuyu genişletmek ve derinleştirmek arasında bir tercih yapmam gerektiğinde derinleştirmeyi tercih ettim. Bu bağlamda sorunu sadece teorik düzeyde tartışmanın yeterli olmadığını düşünerek kitabın ikinci bölümünde Uyar'ın bu konudaki tutumunu en iyi temsil edebilecek bazı şiirlerini çö-zümlemeye çalıştım. Elbette bu sorun, yani şiirde anlatısallık konusu, İkinci Yeni'nin diğer şairlerinde de incelenebilir ve bu kitapta denediğim çözümlemeler başka şairlerin aynı tür şiir-lerine de uygulanabilir ve böylece bu yoldaki çalışmalar derin-leştirilebilir. Yine de bütün kapsam ve sınırlılıklarıyla diyebilirim ki elinizdeki kitap, başta Turgut Uyar olmak üzere şiirle ve şiirin sorunlarıyla ilgilenen okurun şiir ve anlatı konusundaki sorunlarına bir parça ışık tutabilirse görevini yapmış olacaktır.

Son olarak belirtmek gerekir ki her çalışma, çoğu zaman isimleri bile anılamayan pek çok kimsenin emekleriyle orta-ya çıkıyor. Bu kitabı hazırlarken ben de dolaylı olarak ya da doğrudan pek çok kişinin katkısını gördüm. Herkesi anmam mümkün değil ama bazı isimler var ki onları anmam değerbi-lirliğin gereğidir. Başta danışmanım Bâki Asiltürk, kendisini tanıdığım lisans öğrenciliğimden beri bana her noktada daima yol gösterici ve ümit verici olmuştur. Bu kitaptaki emekleri için ona çok teşekkür ediyorum. Hocalarım Sema Uğurcan ve Emel Kefeli bazı bölümleri okumuş ve çok değerli uyarılarda bulunmuşlardır. Onlara müteşekkirim. Tahkiye geleneği ile ilgili bölümü okuyup değerli yorumlarda bulunan Ömer Lekesiz'e,

ilgi gösterip kitabı okuyan ve bazı uyarılarda bulunan Ahmet Murat'a ve Turgut Uyar hakkındaki tezini göndermek nezaketinde bulunan Zübeyde Şenderin'e şükran borçluyum. Bu çalışmayı hazırlarken birkaç defa görüşme olanağı bulduğum ve Turgut Uyar'ın şiirinin kaynağı olan hayatını yakından tanıdığımı sağlayan oğlu H. Turgut Uyar'a, çalışmalarım ile yakından ilgilenen ve daima yol gösteren Esko Naskali'ye, kitabı baştan sona okumak zahmetine katlanıp ilk hâlimden son hâline kadar önerilerde ve uyarılarda bulunan Yalçın Armağan ve Fatmanur İldokuz'a sonsuz şükranlarımı sunuyorum. Elbette bu kitabın okurla buluşmasını sağlayan Hece Yayınları sahibi Ömer Faruk Ergezen'i ve kitabın editörlüğünü üstlenen Ali Karaçalı'yı anmadan edemem. Onlara çok teşekkür ediyorum. Son olarak, zaman zaman Penelope'nin örgüsü gibi bir taraftan örerken diğer taraftan çözdüğüm bu kitabın bütün zahmetlerinde bana destek veren eşim Şeyma'ya ne kadar teşekkür etsem azdır. Bütün bu isimlerin emekleri olmasa bu kitap tamamlanamazdı. Yine de söylemek bile gereksiz ama olası bütün eksik ve hatalar onlara değil şahsıma aittir.

GİRİŞ: DÖNEMEÇTEKİ ŞİİR VE DÖNEMEÇTEKİ ŞAİR

Türk şiiri, Cumhuriyet'in modernleşme yolundaki "kazanım"larının ikinci bir dünya savaşına rağmen sarsılmadığı, ardından genç Türkiye'nin çok partililik, Batı'yla ve Doğu'yla girilen bir dizi ittifaklar gibi görece öz güvenini ispat ettiği ve görünürdeki tehlikeleri uzun süreli bertaraf ettiğini düşündüğü bir süreçte, yeni bir atılıma şahit olur. Söz konusu atılımın bu sosyal ve politik zeminle ilgisi olup olmadığı ilgili kaynaklara bırakılması gereken bir tartışma konusudur fakat birkaç şairin 1950'li yılların ortasında, her biri kendi kişisel deneyiminin yarattığı özel koşullarında ve birbiriyle temas kurmadan başlattıkları değişim, Türk şiirinde büyük bir hareketin fitilini ateşler. Yeniyi kurmak yolunda eskiye ait her şeyi, bu arada eski sanatı da hurdaya çıkarmış Cumhuriyet rejiminin "yeni" sanat anlayışı, daha önceki pek çok yenilik girişimine rağmen ilk defa temelden ve geniş bir estetik bilinç düzeyinde bu hareketle eskitilmiştir. İsmet Özel'in

ifadesiyle Cumhuriyet'in okuma yazmayı Latin harfleriyle öğrenmiş ilk kuşağı sayılan bu şairler,¹ yeni rejim içinde yetişmiş fakat onun yeniliğini ve kurumsallığını ilk defa sorguya çekmiş bir şiir hareketini de başlatmışlardır.

O dönemin koşullarında biraz da plansız programsız gelişen bu şiir, Muzaffer İlhan Erdost'un yazdığı fakat başlık bulmakta zorlandığı ve gazete müdürünün de yazıyı göndermesi için sıkıştırdığı bir sırada, metnin içinde hiç geçmediği hâlde yazıya aklından esen "İkinci Yeni" başlığını atmasıyla "İkinci Yeni" adıyla Türk edebiyatı tarihine girer.² Edebiyat tarihine girmekle kalmaz, geçmiş şiirden keskin bir biçimde ayrılarak Mehmet H. Doğan'ın ifadesiyle Türk şiirinde bir "dönemeç" olur.³ Öyle ki Türk şiirinin var olan durumunu (*status quo*) sarsıntıya uğratan bu dönemeçte, neredeyse hiçbir şair, İkinci Yeni'ye rağmen eski şiirini sürdüremez olmuştur. İkinci Yeni, bu anlamda öylesine güçlü bir şekilde ortaya çıkar ki kendisinden önceki şairleri ve kendisinden sonra şiire başlayanları bir biçimde ve en azından bir süreliğine kendi içine çekmeyi başarır. Çünkü İkinci Yeni, farklı şairlerin farklı sezgi ve anlayışlarıyla kurulmuş çok boyutlu, şiirin neredeyse her yönüyle ilgili ve bir şekilde bunları denemiş çok yönlü bir çatı şiirdir. Bugün bile şiirin hangi damarına yönelseniz İkinci Yeni'nin bir şekilde oradan da geçtiğini görürsünüz. Belki de bu yüzden başlangıcından bu yana elli yılı aşkın bir süre geçmiş olmasına rağmen hâlâ aşılamamış ve hâlâ o çapta bir şiir hareketi çıkamamıştır. Dahası, kimilerine göre İkinci Yeni, Türk şiirinde, halk ve divan şiiri geleneği gibi, hatta onların yerini

¹ İsmet Özel, "Şiir", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul: İletişim Yayınları, C3, s. 635.

² bk. Muzaffer İlhan Erdost, "İkinci Yeni İçin Yeni Türevler: 'Anlamsız Kadar Özgürsün'", *İkinci Yeni Yazıları*, Ankara: Onur Yayınları, 1997, s. 113.

³ Mehmet H. Doğan, "Türk Şiirinde İkinci Yeni Dönemeci", *İkinci Yeni Şiir: Antoloji-Dosya*, İstanbul: İkaros Yayınları, 2008, s. 173.

almış üçüncü bir gelenektir. Bu görüşe göre, İkinci Yeni'den sonra farklı şekillerde ve ona tepki olarak bile yazılsa bütün şiir hareketleri onun “dönüşüm”leri olarak görülmelidir.⁴

Üzerinde birtakım tartışmalar olsa da İkinci Yeni'nin başlangıç tarihi 1957-1959 aralığındadır. Bu tarihi, şiirlerin yazılma sürecini dikkate alarak bir iki yıl geriye götürmek mümkündür. Fakat her halükârda hareketi başlatan kitapların basımı 1959 yılında yoğunlaştığı için bu yılı başlangıç almak mümkündür.⁵ Burası aynı zamanda ilginç bir tesadüfü işaret etmektedir. Modern Türk edebiyatının doğuşu da bu tarihten yaklaşık yüzyıl önce 1859-1860 yıllarına rastlamaktadır.⁶ Demek ki modern Türk edebiyatının ilk yüzyılı İkinci Yeni'nin çıkışı yıllarında tamamlanmış ve İkinci Yeni, yeni bir yüzyılın kapısını aralamıştır. İşte bu anlamda İkinci Yeni, Garip hareketinin devamı/karşıtı sayılsa da aslında kendisine kadarki bir yüzyıllık bütün yenilikleri “birinci” sayarak “ikinci” aşamayı başlatmış dönemeçteki şiidir.

Bu denli büyük bir hareketin en önemli mensuplarından biri de *Dünyanın En Güzel Arabistanı* (1959) ile harekete katılan Turgut Uyar'dır. Turgut Uyar, daha 1948'de yayımlanan “Arz-ı Hâl” şiiriyle dikkatleri çekmişse de kimliğini ve kişiliğini bulması ancak İkinci Yeni ile mümkün olmuştur. Çünkü şiirlerin hep birbirine benzediği, aynı şiirin çoğaltılmasından

⁴ Haydar Ergülen, “‘Çok Kapılı Oda’ ya da ‘Şiiri Düzde Kuşatmak’: İkinci Yeni Şiiri Üzerine Bir Tekrar”, *İkinci Yeni Şiir: Antoloji-Dosya*, s. 235-236.

⁵ Edip Cansever'in *Yerçekimli Karanfil*'i 1957'de, İlhan Berk'in *Galile Denizi* ile Cemal Süreya'nın *Üvercinka*'sı 1958'de, Ece Ayhan'ın *Kınar Hanımın Denizleri*, Turgut Uyar'ın *Dünyanın En Güzel Arabistanı* ve Sezai Karakoç'un *Körfez*'i ise 1959'da yayımlanmıştır.

⁶ Tanzimat edebiyatını başlatan eserlerden Münif Paşa'nın *Muhâverât-ı Hikemiye*'si 1859'da basılmıştır. Yusuf Kamil Paşa'nın *Tercüme-i Telemak*'ı da 1859'da tamamlanmış fakat ancak 1862'de yayımlanabilmiştir. Şinasi'nin *Şair Evlenmesi* de yine 1859'da yazılmış ancak 1860'da tefrika edilmiştir. Bu ilk eserlerin yoğunlaştığı, dolayısıyla Tanzimat edebiyatının başladığı tarih 1859 kabul edilir.